

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
та самостійної роботи
для студентів спеціальності 081 "Право"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2020**

УДК 330(07.034)

E45

Укладачі: О. В. Раєвнєва

І. В. Аксьонова

В. О. Шликова

Затверджено на засіданні кафедри статистики і економічного прогнозування.

Протокол № 6 від 05.12.2019 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Економіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань та самостійної роботи для студентів спеціальності 081 "Право" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. В. Раєвнєва, І. В. Аксьонова, В. О. Шликова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 64 с.

Подано методичні рекомендації до виконання практичних і самостійних робіт, метою яких є формування теоретичних знань та набуття прикладних умінь і навичок щодо визначення взаємозв'язків та закономірностей розвитку економічних явищ і процесів на макро- та мікрорівнях.

Рекомендовано для студентів спеціальності 081 "Право" першого (бакалаврського) рівня.

УДК 330(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2020

Вступ

Вивчення навчальної дисципліни "Економіка" націлено на створення цілісного уявлення про економічне життя суспільства, формування економічного образу мислення, необхідного для розуміння суті економічних явищ і процесів. Майбутнім юристам необхідно з'ясувати різнобічний взаємозв'язок економічних і правових відносин. У зв'язку з цим, актуальним є вивчення питань взаємодії економіки і права, проблем законодавчого регулювання діяльності суб'єктів господарювання, економічних законів суспільного життя, структури і характеру тіньової економіки тощо.

Фахівці-юристи та фахівці-економісти мають труднощі у своїй професійній діяльності саме на стику двох найважливіших галузей: економіки і права. Політики й економісти намагаються вирішити найважливіші питання: як створити дійсно правову державу та сформувати ефективні ринкові відносини. У зв'язку з цим, навчальна дисципліна "Економіка" надає як теоретичні знання про економічну систему суспільства, її еволюцію та сучасний стан, так і практичні вміння щодо основних методів і прийомів наукового аналізу економічної дійсності.

Основною метою викладання навчальної дисципліни "Економіка" є формування у студентів сучасних фундаментальних знань про основні концепції, категорії та поняття ринкової економіки, закономірності поведінки різних економічних суб'єктів і про їхню діяльність в умовах обмеженості ресурсів.

Вивчення навчальної дисципліни "Економіка" вимагає, поряд із засвоєнням теоретичних положень, практичної реалізації основних розділів навчальної дисципліни шляхом виконання відповідних практичних і самостійних завдань. Практична та самостійна роботи є невід'ємним елементом навчального процесу. Під час їхнього виконання досягається більш повне засвоєння навчального матеріалу, розвиваються теоретичні й аналітичні здібності, важливі для сучасної підготовки фахівців.

У результаті вивчення теоретичних положень з навчальної дисципліни "Економіка", виконання практичних завдань та самостійної роботи студент набуває компетентностей, наведених у табл. 1.

**Професійні компетентності, які отримують студенти після вивчення
навчальної дисципліни**

Компетентності	Результати навчання
Здатність до адекватного використання понятійного апарату економічної теорії під час пояснення реальних економічних процесів	Здатність використовувати ключові характеристики та функції макроекономічних агентів і ринків для аналізу економічних явищ
Здатність до застосування релевантної статистичної інформації та теоретичних концепцій	Здатність визначати типи економічного зростання та вплив окремих факторів на економічне зростання країн світу
Здатність до розуміння формування попиту та пропозиції на ринку праці, а також їхнього зв'язку з інфляцією	Здатність пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між рівнем безробіття та інфляцією. Здатність оцінювати вплив безробіття на соціально-економічний розвиток країни
Здатність до розуміння основних принципів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики	Здатність оцінювати позитивні та негативні наслідки застосування інструментів бюджетно-податкової й грошово-кредитної політики країни
Здатність до розуміння функціонування відкритої економіки	Здатність аналізувати структуру та динаміку платіжного балансу, їхній вплив на економіку країни
Здатність до цілісного уявлення про ведення господарства вітчизняних підприємств та організацій, що функціонують у конкурентному зовнішньому середовищі	Здатність визначати основні категорії підприємства та підприємництва, принципи, функції, правові основи, цілі й напрями діяльності суб'єктів господарювання. Здатність щодо визначення видів і форм підприємницької діяльності, основ створення та організації діяльності суб'єктів господарювання
Здатність до розуміння й оцінювання мікро- та макросередовища функціонування суб'єктів економічної діяльності	Здатність визначати фактори мікро- та макросередовища функціонування підприємств. Здатність оцінювати зовнішнє середовище підприємств на підставі методів PEST- та SWOT-аналізу
Здатність до визначення й дослідження економічної природи підприємництва та його ресурсного забезпечення	Здатність аналізувати ресурси, витрати та результати суб'єктів економічної діяльності
Здатність до управління підприємствами	Здатність визначати методи управління економічною діяльністю підприємства. Здатність формувати організаційні відносини в системі менеджменту суб'єкта господарювання

Змістовий модуль 1

Економіка: макрорівень

Тема 1. Основи макроекономіки

Методичні рекомендації

Предметом дослідження макроекономіки є загальна картина функціонування всієї економіки країни. Основними завданнями макроекономіки є визначення факторів, які впливають на економічні показники країни, виявлення загальних закономірностей економічного розвитку, дослідження взаємозв'язків між окремими явищами або процесами.

Отже, макроекономічна теорія вивчає:

поточний стан економіки та її минулий досвід на підставі даних статистики; місце країни в геоекономічному просторі та її економічні зв'язки з іншими країнами;

фактори, що визначають обсяг і динаміку сукупного виробництва та сукупного доходу в різних економічних умовах; довгострокове економічне зростання і циклічні коливання сукупного випуску та пов'язаних з ним показників;

проблеми неповного використання наявних в економіці ресурсів; причини безробіття та його відхилення від "природного" рівня;

зміну рівня цін і купівельної спроможності національної валюти, природу інфляції;

роль грошей в економіці;

динаміку валютного курсу, стан платіжного балансу країни;

причини економічних криз;

макроекономічну політику держави тощо.

Базовими *методами макроекономічного аналізу*, поряд зі стандартними методами наукового дослідження (аналіз, синтез, індукція, дедукція), є:

абстрагування (використання як вербальних, так і математичних моделей);

агрегування об'єктів дослідження.

Усі суб'єкти економічних відносин, тобто всі ті, хто бере участь у процесах виробництва, розподілу, споживання та накопичення благ,

об'єднуються в чотири групи (*сектори*): домашні господарства, фірми, держава і зовнішній світ (іноземний сектор).

Домогосподарства та фірми становлять приватний сектор економіки, а разом із державним сектором – національну економіку.

Домогосподарства, фірми та державний сектор інших країн відносяться в макроекономіці до "зовнішнього світу" або іноземного сектору.

У реальній економіці всі економічні агенти зустрічаються та взаємодіють один з одним на багатьох ринках найрізноманітніших товарів і послуг, ринку цін, цінних паперів, валютному та ін. За типом блага, що купується і пропонується до продажу на кожному ринку, їх можна об'єднати в чотири групи: товарний ринок, ринок ресурсів, фінансовий ринок і валютний ринок.

Економіка країни називається відкритою, якщо іноземні економічні агенти допускаються на внутрішні ринки, а національні економічні агенти виходять на зовнішні ринки.

Одним з основних макроекономічних показників є *валовий внутрішній продукт* (ВВП) – це інтегрований показник економічного розвитку країни, який характеризує результат виробничої діяльності резидентів у межах економічної території країни та вимірюється сукупною вартістю товарів і послуг, виготовлених ними для кінцевого використання.

Метою розрахунків ВВП є узагальнення результатів економічної діяльності, яка відбувається на економічній території країни.

Використовуються три *методи розрахунку ВВП*:

виробничий;

за категоріями доходу;

за категоріями кінцевого використання.

Визначення ВВП виробничим методом здійснюється за формулою:

$$\text{ВВП} = \text{Випуск} - \text{Проміжне споживання} + \text{Податки на продукти} - \\ - \text{Субсидії на продукти}.$$

Визначення ВВП за категоріями доходу здійснюється у такий спосіб:

$$\text{ВВП} = \text{Оплата праці найманих працівників} + \text{Податки на виробництво та імпорт} - \text{Субсидії на виробництво та імпорт} + \text{Валовий прибуток} + \\ + \text{Змішаний дохід} + \text{Податки на продукти} - \text{Субсидії на продукти}.$$

За категоріями кінцевого використання ВВП розраховується за формулою:

$$ВВП = \text{Кінцеві споживчі витрати секторів} + \text{Валове нагромадження капіталу} + \text{Експорт} - \text{Імпорт}.$$

Інформація щодо ВВП і його складників призначена для інформування органів державної влади, науково-дослідних інститутів, неурядових організацій та окремих користувачів, які використовують її для економічного аналізу й побудови прогнозів соціально-економічного розвитку країни.

Економічне зростання – довготривале стійке збільшення масштабів економіки, тобто процес поступального зростання валового внутрішнього продукту, валового національного продукту або національного доходу як в абсолютному виразі, так і на душу населення в довгостроковому періоді без порушень рівноважного стану в короткострокових проміжках часу.

Індикаторами економічного зростання можуть слугувати темпи зростання та темпи приросту реального валового внутрішнього продукту, валового національного продукту, національного доходу, реального середнього доходу в абсолютному виразі або у розрахунку на душу населення.

Темпи зростання ($T_{зр}$) та приросту ($T_{пр}$) показника y в період t порівняно з попереднім періодом $t - 1$ обчислюються, відповідно, за формулами:

$$T_{зр} = \frac{y_t}{y_{t-1}}; T_{пр} = \frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}}.$$

Практичне заняття 1. Написання есе за характеристикою макроекономічних агентів і ринків

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наведених питань:

1. Основні відмінності класичного та кейнсіанського підходів у макроекономіці.
2. Ключові характеристики сектору домогосподарств.
3. Ключові характеристики сектору фірм.
4. Ключові характеристики державного сектору.

5. Ключові характеристики іноземного сектору.
6. Загальні характеристики фінансового ринку.
7. Подання взаємодії економічних агентів у відкритій економіці за допомогою чотирисекторної моделі кругообігу.

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результатами есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має розкрити особливості та проблематику за обраним питанням у сучасних умовах, навести позитивні та негативні сторони вирішення наявних проблем, зарубіжний досвід. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Практичне заняття 2. Вирішення задач з визначення величини валового внутрішнього та валового національного продукту. Розрахунок темпів зростання основних макроекономічних показників

Завдання 1. Обсяги виробництва та проміжне споживання за укрупненими видами економічної діяльності країни наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Обсяги виробництва та проміжне споживання за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Валовий випуск, млрд грош. од.	Проміжне споживання, млрд грош. од.
Сільське господарство	33,4	14,5
Промисловість	89,1	53,5
Будівництво	14,5	7,4
Транспорт і зв'язок	36,4	17,6
Торівля	53,5	27,3
Інші види економічної діяльності	73,2	24,8

Для кожного виду економічної діяльності визначте:

валову додану вартість (ВДВ);

співвідношення ВДВ і проміжного споживання.

Результати розрахунків подайте у вигляді таблиці. Зробіть висновки.

Завдання 2. За наведеними в табл. 3 даними визначте ВВП трьома методами (виробничий, за категоріями доходу, за категоріями кінцевого використання). Зробіть висновки.

Таблиця 3

Складові валового внутрішнього продукту

Показник	Мільярдів грошових одиниць
Випуск	420
Податки на продукти та імпорт	29
Субсидії на продукти та імпорт	9
Проміжне споживання	197
Валовий прибуток, змішаний дохід	110
Оплата праці найманих працівників	106
Податки на виробництво та імпорт	35
Субсидії на виробництво та імпорт	8
Кінцеві споживчі витрати	167
Валове нагромадження	58
Чистий експорт товарів і послуг	18

Завдання 3. За наведеними в табл. 4 даними визначте питому вагу складників ВВП країни у 1 та 2 роках. Проведіть аналіз змін, які відбулися за період першого та другого років. Зробіть висновки.

Таблиця 4

Складові валового внутрішнього продукту

Показник	Рік	
	1	2
Оплата праці найманих працівників, млрд грн	518,2	1 170,7
Податки за виключенням субсидій на виробництво й імпорт, млрд грн	127,5	467,3
Валовий прибуток, змішаний дохід, млрд грн	433,6	1 345,9

Завдання 4. Результати економічної діяльності країни за рік наведені у табл. 5.

Таблиця 5

Складники валового внутрішнього продукту

Показник	Млрд грн (у фактичних цінах)
Кінцеві споживчі витрати	2 032,3
Валове нагромадження	518,2
Експорт товарів і послуг	1 176,0
Імпорт товарів і послуг	1 341,1

Індекс-дефлятор (у відсотках до попереднього року) складав 117,1 %.
Визначте обсяг ВВП у фактичних і порівняних цінах (тобто у цінах 2 р.). Зробіть висновки.

Завдання 5. Маємо інформацію про обсяги експорту інноваційної продукції за роками (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка експорту інноваційної продукції

Рік	1	2	3	4	5	6
Обсяг експорту, млн дол. США	63	65	60	58	63	64

Для кожного періоду визначте річні темпи зростання та темпи приросту експорту інноваційної продукції. Зробіть висновки.

Практичне заняття 3. Написання есе за тенденціями зростання світової економіки й аналізом економічного зростання в окремих країнах світу

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наступних питань:

1. Основні тенденції зростання світової економіки.
2. Основні тенденції зростання економіки України.

3. Основні тенденції зростання економіки Польщі.
4. Основні тенденції зростання економіки Німеччини.
5. Основні тенденції зростання економік країн Південно-Східної Азії.
6. Основні тенденції зростання економіки США.
7. Основні тенденції зростання економік країн Латинської Америки.

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має: представити ключові характеристики економічного зростання країни (або країн) відповідно до обраного питання; на основі інформації з рекомендованих джерел статистичних даних щодо показників економічного зростання (абсолютна величина ВВП і ВВП у розрахунку на одну особу за роками) визначити темпи зростання та приросту показників; навести основні фактори економічного зростання, особливості та проблеми, позитивні та негативні наслідки; надати перелік використаних джерел. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. У чому полягають переваги використання методу абстрагування в макроекономічному аналізі?
2. Що розуміють під "циклами ділової активності"?
3. Опишіть взаємозв'язки між економічними агентами у трисекторній моделі кругообігу.
4. Назвіть основні напрями впливу держави на економічну систему у трисекторній моделі кругообігу.
5. Як змінюється вигляд макроекономічних тотожностей доходів і витрат після введення у модель кругообігу державного сектору?
6. Опишіть взаємозв'язки між економічними агентами у чотирисекторній моделі кругообігу доходів і витрат.
7. Як виглядає основна макроекономічна тотожність для чотирисекторної моделі кругообігу доходів і витрат?
8. Поясніть, чому три підходи до визначення величини ВВП призводять до одержання одного й того самого результату.

9. У чому полягає сутність складників ВВП: кінцеві споживчі витрати, валове нагромадження капіталу?

10. Назвіть переваги використання ринкової вартості для визначення результатів економічної діяльності.

11. Які передумови моделі Солоу? Поясніть, як впливають на капіталоозброєність окремі фактори (нагромадження капіталу, приріст населення, технічний прогрес).

12. У яких моделях науково-технічний розвиток розглядається як фактор економічного зростання?

Практичні завдання

Завдання 1. Побудуйте графік щорічної зміни чотирьох складників ВВП України за період 2011 – 2018 рр.: кінцеві споживчі витрати; валове нагромадження капіталу; експорт товарів і послуг; імпорт товарів та послуг. Опишіть загальну тенденцію. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Завдання 2. Побудуйте графік щорічної зміни частки чотирьох складників ВВП України у загальному обсязі ВВП за період 2011 – 2018 рр.: кінцеві споживчі витрати; валове нагромадження капіталу; експорт товарів і послуг; імпорт товарів та послуг. Опишіть загальну тенденцію. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Завдання 3. Побудуйте графік щорічної зміни складників ВВП України за період 2010 – 2018 рр.: оплата праці найманих працівників; податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт; валовий прибуток (змішаний дохід). Опишіть загальну тенденцію. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Завдання 4. Побудуйте графік щорічної зміни частки складників ВВП України у загальному обсязі ВВП за період 2010-2018 рр.: оплата праці найманих працівників; податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт; валовий прибуток (змішаний дохід). Опишіть загальну тенденцію. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Тема 2. Безробіття та інфляція

Методичні рекомендації

Одним з ключових питань для визначення причин явищ і процесів, що відбуваються на ринку праці є формування попиту на працю, який визначається фірмами.

Базове припущення моделі: запаси капіталу фіксовані.

Додаткові припущення:

всі працівники схожі (ігноруємо різницю в рівні освіти, навичках, амбіціях);

фірми розглядають заробітну плату працівників як таку, що визначається конкурентним ринком праці;

під час ухвалення рішення про кількість працівників метою є отримання найбільшого прибутку.

Граничний продукт праці у грошовому виразі (MPL) – це приріст загального доходу у результаті використання кожної додаткової одиниці праці за умов постійної величини капіталу.

Граничний дохід продукту праці у грошовому виразі (MPRL) визначається за формулою:

$$MPRL = P \times MPL,$$

де P – ціна одиниці продукції (послуги).

У табл. 7 наведені вигоди та втрати від зміни кількості праці та їхнє співвідношення.

Таблиця 7

Вигоди та втрати від зміни кількості праці

Щоб максимізувати прибуток фірма має	Збільшити кількість зайнятих, якщо для додаткового працівника	Зменшити кількість зайнятих, якщо для останнього працівника
У реальному вимірюванні	$MPL > w$ ($MPL > W / P$)	$MPL < w$ ($MPL < W / P$)
У номінальному вимірюванні	$P \times MPL > W$ ($MRPL > W$)	$P \times MPL < W$ ($MRPL < W$)

Примітка. W – номінальна заробітна плата; w – реальна заробітна плата, $w = W / P$.

Сукупна пропозиція праці – це сумарна пропозиція праці всіх індивідів, які спроможні працювати.

Рішення щодо пропозиції праці приймається індивідом унаслідок вибору між дозвіллям і одержанням доходу.

Рівновага на ринку праці досягається, коли величина сукупного попиту на працю співпадає з величиною сукупної пропозиції.

У реальній економіці завжди існує певний рівень безробіття.

Безробіття – це стан індивідів, що не мають місця роботи, але активно його шукають.

Безробітні за методологією Міжнародної організації праці (МОП) – особи віком 15 – 70 років, які одночасно відповідають трьом основним умовам:

не мали роботи (прибуткового заняття);

активно шукали роботу або намагались організувати власну справу впродовж останніх 4 – х тижнів, що передували опитуванню, тобто робили конкретні кроки протягом зазначеного періоду з метою знайти оплачувану роботу за наймом чи на власному підприємстві;

були готові розпочати роботу впродовж двох найближчих тижнів, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу.

До категорії безробітних відносяться також особи, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді тощо.

Рівень безробіття – це частка людей, що знаходяться у стані безробіття в загальній чисельності робочої сили.

Робочу силу становлять зайняті та безробітні.

Розрізняють види безробіття:

фрикційне – це безробіття, пов'язане з пошуком або очікуванням роботи;

структурне – це безробіття, що виникає внаслідок вивільнення робочої сили під впливом структурних зрушень в економіці, які змінюють попит на окремі професії, фахи та пропозицію робочої сили на них;

циклічне – це безробіття, коли вивільнення робочої сили викликане загальним спадом виробництва, тобто тією фазою економічного циклу,

яка пов'язана з кризовими явищами в економіці, скороченням сукупного попиту, відповідним скороченням зайнятості та зростанням безробіття.

Інфляція – це довгострокове стійке підвищення загального рівня цін, що призводить до знецінення грошей, зниження їхньої купівельної спроможності.

Дефляція – це довгострокове та безперервне зниження загального рівня цін.

Дезінфляція – це уповільнення темпів інфляції.

Інфляційні очікування – це очікування суб'єктами господарювання подальшого зростання цін.

Інфляція попиту виникає внаслідок підвищення цін фірмами у відповідь на зростання попиту.

Інфляція витрат виникає внаслідок підвищення цін фірмами для покриття більш високих очікуваних витрат.

На практиці найчастіше інфляція вимірюється зміною *індексу споживчих цін (ІСЦ)*, що характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання.

ІСЦ є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів і послуг у поточному періоді порівняно з базисним.

Також для вимірювання інфляції використовують такі показники:

індекс цін виробників;

дефлятор ВВП.

Крива Філліпса в сучасному вигляді зазначає, що рівень інфляції залежить від трьох факторів:

очікувана інфляція;

циклічне безробіття;

шок пропозиції.

Практичне заняття 1. Вирішення завдань з визначення попиту та пропозиції робочої сили, рівноваги на ринку праці

Завдання 1. Відомо, що виробнича функція компанії А визначається даними, наведеними в табл. 8.

Обчисліть граничний продукт праці (MPL) для кожного рівня зайнятості. Зробіть висновки.

Дані про компанію А

Кількість працівників	0	1	2	3	4	5	6
Обсяг виробництва компанії	0	7	15	21	27	30	33

Завдання 2. Компанія А одержує 15 грошових одиниць за кожную вироблену одиницю продукції. На основі даних завдання 1 визначте кількість найнятих працівників у випадку, якщо ставка номінальної заробітної плати становитиме 40 грошових одиниць.

Завдання 3. Маємо дані спостережень ринку праці в окремі періоди часу (табл. 9), коли відбувся перехід економіки країни з фази кризи до фази пожвавлення. Обчисліть кількість безробітних, рівні зайнятості та безробіття в ці періоди. Результати розрахунків внесіть у табл. 9. Зробіть висновки.

Дані ринку праці

Показники	Період 1	Період 2
Робоча сила, млн осіб	55,36	60,25
Зайняті, млн осіб	45,05	51,48
Безробітні, млн осіб		
Рівень безробіття, %		
Рівень зайнятості, %		

Практичне заняття 2. Вирішення завдань з визначення рівня інфляції, перевірка взаємозв'язку між рівнем безробіття та інфляцією

Завдання 1. За наведеними в табл. 10 даними побудуйте криву Філліпса в короткостроковому періоді. Проаналізуйте графік і поясніть, які процеси в економіці країни відображаються з переміщенням по кривій Філліпса. Про що свідчить відрізок кривої Філліпса, який розташований нижче осі абсцис? Який напрям зрушення кривої Філліпса відповідає цілям державного регулювання економіки?

Дані про інфляцію та безробіття

Темп інфляції, %	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Рівень безробіття, %	40	32	20	12	10	5	7	1	-2

Завдання 2. Чисельність зайнятого у складі економічно активного населення в січні-березні поточного року становила 16 034,9 тис. осіб, а чисельність безробітних – 1 712,8 тис. осіб. У період квітень-червень цього самого року з 16 034,9 тис. осіб, що мали роботу, 120,3 тис. осіб були звільнені та шукали роботу, а 210 тис. осіб з числа офіційно зареєстрованих безробітних припинили пошуки роботи.

Визначте: рівень безробіття у січні-березні; чисельність зайнятих, кількість безробітних і рівень безробіття у квітні-червні. Зробіть висновки.

Завдання 3. Населення країни становить 85 млн осіб, з яких 15 млн осіб – діти до 15 років, 25 млн осіб вибули зі складу робочої сили, безробітні становлять 25 млн осіб. Визначте величину робочої сили, рівень безробіття, рівень зайнятості. Зробіть висновки.

Завдання для самостійного опрацювання**Теоретичні запитання**

1. Опишіть особливості формування пропозиції праці індивідами.
2. Якими змінними визначається крива сукупної пропозиції праці?
3. Назвіть фактори, що викликають зрушення кривої пропозиції праці та обґрунтуйте напрями її зрушення.
4. У чому полягає закон Оукена?
5. Охарактеризуйте роль інфляційних очікувань.
6. За яких умов буде мати місце стабільна від'ємна залежність між інфляцією та безробіттям (крива Філіпса з урахування очікувань)?
7. Наведіть можливі заходи зниження природного рівня безробіття.
8. Обґрунтуйте переваги та недоліки кількох стратегій швидкого зниження рівня очікуваної інфляції.

Практичні завдання

Завдання 1. Побудуйте графік залежності рівня інфляції (за індексом споживчих цін) і середньорічного рівня безробіття в Україні за період 2008 – 2018 рр. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Завдання 2. Побудуйте графік щорічних індексів споживчих цін та індексів цін виробників промислової продукції в Україні за період 2008 – 2018 рр. Опишіть загальну тенденцію зміни індексів. Для виконання завдання використовуйте дані Державної служби статистики України [33].

Тема 3. Бюджетно-податкова та грошово-кредитна політика

Методичні рекомендації

Бюджетно-податкова (фіскальна) політика – це сукупність заходів держави з регулювання державних доходів і витрат.

Заходи бюджетно-податкової політики визначаються метою (боротьба з інфляцією, стабілізація економіки, забезпечення економічного зростання тощо).

Фіскальна політика може бути *дискреційною* або *недискреційною*. Дискреційна базується на регулюванні державою своїх витрат і зміні рівня податкових ставок. Недискреційна політика – це політика автоматичних стабілізаторів.

Основою фіскальної політики є бюджет.

Бюджет – це грошове вираження збалансованого кошторису доходів і видатків за певний період часу. Поповнення бюджету відбувається за рахунок податкових надходжень, а витрати здійснюються на державні потреби.

Якщо державні витрати перевищують доходи, то має місце *дефіцит державного бюджету*, у протилежному випадку – *профіцит*.

Зміст податків визначається їхніми функціями: *регульовальна; фіскальна; розподільна*.

Податкові ставки можуть бути таких видів:

прогресивні – з підвищенням доходу підвищується відсоток податкових відрахувань;

пропорційні – незалежно від розмірів доходу відсоток податкових відрахувань залишається незмінним;

фіксовані – встановлені на об'єкти незалежно від їхньої вартості.

Прогресивне оподаткування є основним автоматичним стабілізатором. Державні витрати протягом певного періоду часу можуть бути таких видів:

- державні закупівлі;
- трансфертні платежі;
- чисті відсоткові платежі.

Грошово-кредитна (монетарна) політика – це сукупність методів та інструментів у сфері грошового обігу і кредитних відносин, що використовує держава для регулювання грошово-кредитних відносин. Іншими словами – це рішення уряду щодо того, скільки грошей запропонувати економіці.

Об'єктами впливу інструментів монетарної політики є пропозиція та попит на гроші (готівкова й безготівкова грошова маса в економіці).

Головним суб'єктом монетарної політики є національний (центральный) банк країни.

Усі інструменти грошово-кредитного регулювання за формою можна розділити на дві групи:

інструменти опосередкованого впливу на грошовий ринок і економічні процеси, що охоплюють здійснення операцій на відкритому ринку, регулювання норм банківських резервів, облікової ставки на позики та курсу національної валюти;

інструменти прямого впливу, до яких відноситься емісія готівкових коштів, встановлення меж кредиту національного банку, пряме регулювання позичкових операцій.

Грошова маса – це сума готівкових коштів поза банківською системою (CU) та депозитів населення в банках (DEP):

$$M = CU + DEP.$$

Грошова база (обов'язки національного банку, які використовуються як гроші) дорівнює сумі готівкових коштів поза банківською системою та банківських резервів (RES):

$$BASE = CU + RES.$$

Коефіцієнт депонування (cu) та норма резервування (res) обчислюються за формулами:

$$cu = \frac{CU}{DEP}; \quad res = \frac{RES}{DEP}.$$

За допомогою алгебраїчних перетворень можна одержати такий вираз для грошової маси:

$$M = \left(\frac{cu + 1}{cu + res} \right) \times \text{BASE},$$

де величина $\frac{cu + 1}{cu + res}$ є кількістю грошової маси, яка може створюватися на основі одиниці грошової бази і називається грошовим мультиплікатором. Отже, грошова маса є кратною грошовій базі.

Практичне заняття 1. Написання есе за бюджетним плануванням, податковою політикою в реалізації соціальної функції держави, регуляторним впливом прямих і непрямих податків на економіку

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наведених питань:

1. Сутність, організація, основні підходи та методи бюджетного планування.
2. Дефіцит державного бюджету та шляхи його подолання.
3. Податкова політика в реалізації соціальної функції держави.
4. Основні характеристики податкової системи України.
5. Державна фіскальна служба України: функції, завдання.
6. Основні види прямих податків: перелік, призначення (на прикладі України).
7. Непрямі податки: перелік, призначення (на прикладі України).

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має: висвітлити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах; вказати позитивні та негативні

сторони вирішення питання, навести зарубіжний досвід; надати перелік використаних джерел. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Практичне заняття 2. Написання есе за загальною характеристикою банківської системи України та інструментами грошово-кредитної політики НБУ

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наведених питань:

1. Форми та функції грошей, їхня еволюція.
2. Походження, призначення, функції та операції центральних банків.
3. Операції комерційних банків, їхня класифікація та загальна характеристика.
4. Національний банк України (НБУ).
5. Грошові реформи в Україні.
6. Загальна характеристика банківської системи України.
7. Міжнародні фінансово-кредитні установи та їхнє співробітництво з Україною.

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має: висвітлити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах; вказати позитивні та негативні сторони вирішення питання; навести зарубіжний досвід; надати перелік використаних джерел. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Наведіть основні принципи побудови податкової системи країни.
2. У чому полягає сутність категорій "джерело оподаткування" та "об'єкт оподаткування"?
3. Охарактеризуйте основні види прямих податків.
4. Охарактеризуйте непрямі податки та їхнє призначення.
5. У чому полягає мета грошово-кредитної політики?

6. Як національний банк може здійснювати вплив на пропозицію грошей за допомогою операцій на відкритому ринку?

7. Яку роль відіграють заощадження та інвестиції у збалансуванні грошового обігу, попиту і пропозиції на ринку грошей?

8. Поясніть вплив збільшення коефіцієнту депонування або норми резервування на величину грошового мультиплікатора.

9. У чому полягає стратегія таргетування зростання грошової маси та інфляції?

Практичні завдання

Завдання 1. Опишіть динаміку зростання та структуру грошової бази в Україні протягом періоду 2005 – 2017 рр. Для виконання завдання використовуйте дані Національного банку України [32].

Завдання 2. Проведіть аналіз зміни нормативів Національного банку України щодо обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів за період 2011 – 2018 рр. Для виконання завдання використовуйте дані Національного банку України [32].

Тема 4. Відкриті економіки, платіжний баланс, валютний курс

Методичні рекомендації

Відкрита економіка – це економіка, яка бере участь в економічних відносинах між країнами, тобто, яка має експорт й імпорт (товарів, послуг, капіталу, робочої сили, інформації та технологій), отримує і надає міжнародні позики.

Одним з важливих наслідків відкритості економіки є те, що витрати країни не обов'язково мають дорівнювати обсягам виробництва в кожному періоді. Зокрема, імпортуючи більше, ніж екпортуючи та здійснюючи запозичення за кордоном, для покриття цієї різниці резиденти відкритої економіки мають можливість тимчасово витратити більше, ніж вони виробляють.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому зазначено сумарні дані про економічні операції резидентів з нерезидентами за певний період.

Платіжний баланс базується на принципах бухгалтерського обліку: кожна економічна операція має подвійний запис – за кредитом однієї статті та дебетом іншої.

Основні компоненти платіжного балансу:

рахунок поточних операцій;

рахунок операцій з капіталом;

фінансовий рахунок.

Дані статей первинних і вторинних доходів рахунку поточних операцій та статей капітального і фінансового рахунків відображаються відповідно до економічного сектора резидента, що бере участь в операції.

Розрізняють чотири *економічні сектори*:

центральний банк;

депозитні корпорації, крім центрального банку (банків);

сектор загального державного управління;

інші сектори (інші фінансові корпорації; нефінансові корпорації, домогосподарства та неприбуткові організації, що обслуговують домогосподарства).

Кредитові записи рахунків поточних операцій і операцій з капіталом охоплюють:

експорт товарів і послуг;

первинні та вторинні доходи до отримання;

вибуття невиробничих нефінансових активів.

Дебетові записи містять:

імпорт товарів і послуг;

первинні та вторинні доходи до виплати;

набуття невиробничих нефінансових активів.

В аналітичній презентації платіжного балансу з фінансового рахунку платіжного балансу виділяються операції, пов'язані зі зміною офіційних резервних активів і залученнями урядом кредитів для фінансування дефіциту платіжного балансу, а також операції виняткового фінансування.

У стандартній презентації платіжного балансу основні компоненти платіжного балансу групуються за *трьома рахунками*: поточним, капітальним і фінансовим. Сума сальдо поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом є чистим кредитуванням (зі знаком "плюс") або чистим запозиченням (зі знаком "мінус") відносно іншого світу. Оскільки платіжний баланс складається з використанням системи подвійного запису, то цей показник має дорівнювати сальдо фінансового рахунку (з урахуванням

помилки і упушень). Сальдо фінансового рахунку зі знаком "плюс", означає, що чисте збільшення активів перевищує чисте збільшення зобов'язань, від'ємне сальдо показує перевищення обсягів чистого збільшення зобов'язань над чистим збільшенням активів.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці країни, виражена в грошових одиницях інших країн.

Номінальний (обмінний) валютний курс двох валют – це кількість одиниць іноземної валюти, яку можна купити за одну одиницю національної валюти.

Реальний (обмінний) валютний курс – це ціна вітчизняних товарів відносно іноземних товарів або, інакше кажучи, кількість іноземних товарів, які дехто отримує в обмін на одиницю вітчизняного товару.

Реальний валютний курс національної валюти (e_r) до іноземної визначається за формулою:

$$e_r = e_{\text{nom}} \times \frac{p^{\text{for}}}{p^{\text{nat}}},$$

де e_{nom} – номінальний валютний курс;

p^{for} – рівень цін в іноземній економіці;

p^{nat} – рівень цін у національній економіці.

Практичне заняття 1. Аналіз збалансованості показників платіжного балансу країн світу. Розрахунок величини відхилень сальдо рахунків

Завдання 1. Країна має додатне сальдо торгівельного балансу за рік, яке становить 30 млн грошових одиниць. Також відомо, що вартість імпорту на 20 % менша вартості експорту.

Визначте обсяг експорту та імпорту країни.

Завдання 2. Маємо дані щодо зовнішньоекономічних операцій країни А з іншими країнами світу (табл. 11).

Складіть платіжний баланс країни А, заповнивши табл. 12.

Зовнішньоекономічні операції країни А

Статті	Млн дол. США
Імпорт товарів та послуг у країну А	240
Експорт товарів та послуг із країни А	230
Купівля резидентами країни А цінних паперів іноземних компаній	110
Грошові перекази з інших країн у країну А	50
Продаж цінних паперів компаній країни А іноземцям	70

Платіжний баланс країни А

Статті	Дебет, млн дол. США	Кредит, млн дол. США
Імпорт товарів та послуг у країну А		
Експорт товарів та послуг із країни А		
Купівля резидентами країни А цінних паперів іноземних компаній		
Грошові перекази з інших країн у країну А		
Продаж цінних паперів компаній країни А іноземцям		
Разом		

Завдання 3. Обчисліть величину реального валютного курсу гривні та євро, якщо номінальний курс $e_{nom} = 1 / 27,7$; зростання цін в Україні становило 9 %, а в країнах ЄС – 4 %. Зробіть висновок.

Завдання 4. Обмінний курс гривні до долара на початку попереднього року становив 5,3 грн за 1 дол. США. На початку поточного року рівень цін у США зріс на 5 %, а в Україні – на 20 %.

Визначте, яким має бути на початку поточного року номінальний курс гривні до долара ($e_{nom(2008)}$), щоб реальний курс залишився без змін.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Опишіть позитивні та негативні сторони відкритості економіки країни.
2. Наведіть основні проблемні питання, що можуть виникати під час складання платіжного балансу країни.
3. Охарактеризуйте поняття "резидент" і "нерезидент".
4. Обґрунтуйте доцільність або недоцільність тривалого підтримання від'ємного сальдо поточного рахунку.
5. Охарактеризуйте можливі наслідки дефіциту поточного рахунку.
6. Поясніть вплив реального валютного курсу на чистий експорт країни.
7. У чому полягає сутність основних типів систем валютних курсів?
8. Дайте визначення паритету купівельної спроможності.
9. Поясніть позитивні та негативні наслідки формування валютних союзів.

Практичні завдання

Завдання 1. Проведіть аналіз динаміки складників платіжного балансу України (стандартна форма представлення) за період з 1-го кварталу 2018 р. по 2-й квартал 2019 р. Визначте внесок факторів у формування додатного або від'ємного сальдо рахунків. Для виконання завдання використовуйте дані Національного банку України [34].

Завдання 2. Побудуйте графік щорічної зміни курсу гривні по відношенню до долару США та євро за період 2009 – 2019 рр. Опишіть загальну тенденцію. Для виконання завдання використовуйте дані Національного банку України [34].

Завдання 3. Українська компанія уклала контракт із компанією з Франції на 200 000 євро. Курс гривні до євро становить 27,7 грн/євро.

Якщо курс гривні знизиться до 27,9 грн/євро, то компанія з України буде мати економію чи необхідність у додаткових коштах для виконання контракту?

Змістовий модуль 2

Економіка: мікрорівень

Тема 5. Підприємство та підприємницька діяльність у системі ринкової економіки

Методичні рекомендації

Основною виробничо-господарською ланкою національної економіки є *підприємство*, під яким розуміють самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування (або іншими суб'єктами) для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність підприємств, також є статут, засновницький (установчий) договір, генеральна тарифна угода та колективний договір.

Підприємства як організаційні форми господарювання *класифікуються за різними ознаками*:

- мета і характер діяльності;
- форма власності;
- спосіб утворення та формування статутного капіталу;
- розмір підприємства;
- форма господарювання;
- національна належність капіталу;
- тип виробництва.

Основи класифікації підприємств закладені у Господарському кодексі України (розділ II).

В економічній теорії склалося кілька основних *концепцій підприємства*, що описують його виникнення, діяльність і ліквідацію. У кожній з них підприємство розглядається під визначеним поглядом, з акцентом на ті чи інші особливості досліджуваного об'єкта. При цьому можна виділити чотири основних напрями досліджень, пов'язаних з теоретичним описом функціонування підприємства:

- неокласична теорія фірми;
- інституціональна теорія фірми;
- еволюційна теорія фірми;
- підприємницька теорія фірми.

У неокласичній теорії фірма розглядається як цілісний об'єкт, що здійснює перетворення вихідних ресурсів у продукцію та залучення цих ресурсів у виробництво. Модель підприємства складається з виробничої функції, що виражає залежність результатів виробництва від витрачених ресурсів.

За інституціональної концепції фірма розглядається як організація, створювана людьми для більш ефективного використання їхніх можливостей. Пов'язані з придбанням потрібних матеріалів і устаткування, трансакційні витрати у випадку утворення фірми виявляються нижче, ніж під час виробництва тієї самої продукції без організації фірми, що і пояснює існування підприємств.

В еволюційній теорії фірма розглядається як один з об'єктів у середовищі подібних об'єктів, яку можна уподібнити біологічній популяції. Поведінка підприємства насамперед визначається взаєминами між членами цієї популяції, у другу – деякими внутрішніми характеристиками об'єкта, до числа яких у цій теорії відносять насамперед устояні правила ухвалення рішень у відповідь на ті чи інші внутрішні чи зовнішні впливи.

Підприємницька модель фірми спирається на уявлення про підприємство як про сферу додатка підприємницької ініціативи за наявних у підприємця ресурсів. Звичайно, не всі підприємства є підприємницькими, і в цьому значенні підприємницька теорія має більш обмежений об'єкт дослідження, ніж інші види теорії фірми.

Практичне заняття 1. Написання есе за характеристикою підприємств як суб'єктів економічної діяльності

Завдання 1. Написати есе за одним із наступних напрямків:

1. Метою функціонування підприємства на ринку є винятково одержання прибутку його власником. Доведіть або спростуйте це твердження.
2. Охарактеризуйте правові основи діяльності підприємства. Наведіть відмінності статуту, засновницького та колективного договорів, сфери їхнього використання.
3. Охарактеризуйте напрями діяльності підприємств і розкрийте їхній зв'язок із стратегією підприємства.
4. Проведіть порівняльний аналіз неокласичної, інституційної, еволюційної та підприємницької теорії підприємств.
5. Надайте сутність основних положень Господарського кодексу України.

6. Проведіть порівняльний аналіз концепції агентської моделі підприємства, концепції "виживання", інтеграційної концепції та концепції підприємства як "відкритої" соціально-економічної системи.

7. Надайте характеристику міжнародному бізнесу та його видам.

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має: висвітлити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах; вказати позитивні та негативні сторони вирішення питання; навести зарубіжний досвід. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Практичне заняття 2. Написання есе за характеристикою економічної природи підприємництва

Завдання 1. Написати есе за одним із наступних напрямків:

1. Охарактеризуйте передумови розвитку підприємництва в сучасних умовах.

2. Охарактеризуйте переваги та недоліки господарських товариств.

3. Доведіть доцільність та ефективність створення холдингових компаній в окремих галузях економіки країни.

4. Надайте характеристику особливостям діяльності різноманітних добровільних об'єднань підприємств.

5. Надайте характеристику особливостям діяльності різноманітних інституціональних об'єднань підприємств.

6. Охарактеризуйте особливості створення та функціонування віртуальних підприємств.

7. Охарактеризуйте поняття та надайте зміст інтрапренерству.

Завдання 2. Зробіть презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має: освітити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах; вказати позитивні та негативні сторони вирішення питання; навести зарубіжний досвід. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Охарактеризуйте підприємство (фірму) як первинну ланку виробничої сфери та юридичну особу.
2. У чому полягають методологічні основи обґрунтування множинних цілей діяльності підприємства (фірми)?
3. Охарактеризуйте правові основи діяльності підприємств за умов ринкової економіки.
4. Які тенденції притаманні Україні щодо кількості підприємств за формою власності майна та чисельності працівників?
5. У чому полягають соціально-економічні переваги акціонування державних підприємств?
6. Назвіть актуальні проблеми обґрунтування виробничої та загальної структури підприємств різних форм власності.
7. У чому полягає сутність господарської діяльності?
8. Як відбувається державна реєстрація суб'єктів підприємництва?
9. У який спосіб здійснюється регулювання господарської та підприємницької діяльності в Україні?
10. Охарактеризуйте сутність і порядок ліквідації суб'єктів підприємництва.
11. У чому полягають основні засоби регулювального впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання?
12. Охарактеризуйте права та обов'язки суб'єктів господарювання.
13. Поясніть сутність і значення економічної стратегії та економічної тактики суб'єкта підприємницької діяльності.
14. Охарактеризуйте договірні взаємовідносини у підприємстві.
15. Охарактеризуйте сутність і механізм застосування господарських санкцій.

Практичні завдання

Завдання 1. Розпізнайте, яку економічну категорію характеризують наведені нижче визначення (табл. 13). Обґрунтуйте свою відповідь.

Зашифрованими економічними категоріями є: акціонерне товариство; акція; біржа; командитне товариство; підприємництво; підприємство; повне товариство (товариство з повною відповідальністю); статут; статутний

фонд; товариство з обмеженою відповідальністю; засновницький договір; колективний договір; холдингова компанія; пул; інституціональна концепція підприємства.

Таблиця 13

Категорія та її характеристика

Визначення	Економічна категорія
1	2
Положення, яке регулює діяльність установ, організацій, підприємств, їхніх взаємовідносини з іншими організаціями та громадянами, їхні права й обов'язки в певній сфері господарської діяльності	
Форма об'єднання підприємств, коли прибуток усіх учасників акумулюється в єдиному фонді, а потім розподіляється між ними у заздалегідь установленій пропорції	
Самостійний статутний суб'єкт господарювання, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу)	
Угода, укладена між двома або кількома засновниками щодо створення підприємства	
Угода між трудовим колективом підприємства в особі профспілки та його адміністрацією або власником, яка регулює їхні виробничі, економічні й трудові відносини	
Форма регулярно діючого оптового ринку товарів, валюти, цінних паперів, робочої сили	
Фірма як організація, створювана людьми для більш ефективного використання їхніх можливостей	
Ініціативно-самостійна господарсько-комерційна діяльність у сфері виробництва та реалізації товарів (надання послуг) окремих фізичних і юридичних осіб, яку цілком зорієнтовано на одержання прибутку (доходу) та яка здійснюється від власного імені, на власний ризик і під особисту майнову відповідальність	
Товариство, яке має статутний фонд, поділений на частини, розмір яких визначається засновницькими документами та учасники якого несуть відповідальність у межах їхнього внеску	
Товариство, яке має уставний фонд, розподілений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості та відповідає за своїми зобов'язаннями тільки майном товариства	

1	2
Цінний папір без встановленого терміну обігу, який засвідчує право його власника на пайову участь у статутному фонді товариства, підтверджує членство в ньому та наділяє правами на участь в управлінні підприємством, дає право на участь у розподіленні й отриманні прибутку у вигляді дивідендів і на участь у розподілі майна за умов ліквідації товариства	
Товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю та несуть солідарну відповідальність згідно з зобов'язаннями підприємства всім своїм майном	
Суб'єкт господарювання, який володіє контрольним пакетом акцій дочірніх підприємств, які є учасниками асоційованого підприємства (господарської організації)	
Сума коштів, яка утворює майно підприємства під час його створення	
Товариство, засновниками якого, окрім членів з повною відповідальністю, є один чи кілька учасників, відповідальність яких обмежується особистим внеском у майно підприємства	

Тема 6. Ринкове середовище функціонування підприємств

Методичні рекомендації

Пропозиція – це обсяг товарів (продуктів і послуг), призначених для продажу і запропонованих покупцям на ринку протягом певного періоду за визначеною ціною.

Попит – це пред'явлена на ринку потреба, забезпечена купівельною спроможністю.

Еластичність попиту та пропозиції – це їхнє реагування на зміну соціально-економічних умов.

Кількісну міру такого реагування оцінює *коефіцієнт еластичності (E)*, який характеризує відсоткову зміну попиту (пропозиції) під час зміни фактору впливу (ціни, доходу) на 1 %:

$$E = \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0} / \frac{y_0}{x_0}, \text{ або } E = \frac{\Delta y}{\Delta x},$$

де y_1, y_0 – попит в абсолютному вираженні у звітному та базисному періоді;

x_1, x_0 – факторна ознака в абсолютному вираженні у звітному та базисному періоді (ціна або дохід);

Δy – приріст попиту, у %;

Δx – приріст факторної ознаки, у %.

Ціна є грошовим вираженням вартості товару. *Роль ціни* полягає в тому, що вона має покривати витрати на виробництво товарів (послуг) і приносити товаровиробнику гарантований прибуток, забезпечуючи справедливий рівень рентабельності.

Для розрахунку середніх цін, залежно від вихідних даних, використовують формули:

$$\bar{p} = \frac{\sum p}{n}; \quad \bar{p} = \frac{\sum pq}{\sum q}$$

$$\bar{p} = \frac{\sum pq}{\sum \frac{pq}{p}}; \quad \bar{p} = \frac{\sum pS}{\sum S}.$$

Середньодушовий реальний (наявний) дохід визначають співвідношенням реального (наявного) доходу на середньорічну чисельність населення.

Динаміка середньодушового доходу характеризується індексом, що показує, у скільки разів середньодушовий дохід звітного періоду більше середньодушового доходу базисного періоду.

Індекс середньодушового доходу можна визначити також шляхом відношення індексу реальних доходів на індекс середньорічної чисельності населення.

Між наявними та номінальними доходами існує залежність:

$$D_{\text{реал}} = \frac{D_{\text{ном}}}{I_{\text{цін}}}.$$

Між індексом цін (індексом інфляції) та купівельною спроможністю грошової одиниці існує взаємозв'язок:

$$I_{\text{к.с.1 грн.}} = \frac{1}{I_{\text{цін}}}.$$

**Практичне заняття 1. Вирішення завдань на визначення попиту, пропозиції, їхньої еластичності від цін і доходів.
Розрахунок середніх цін і рівня інфляції**

Завдання 1. Чому буде дорівнювати коефіцієнт еластичності попиту за ціною та що означатиме його величина, якщо ціни на молочні продукти знизились на 2 %, а попит на ці продукти виріс на 3 %?

Завдання 2. Доходи населення знизились з 300 до 200 грош. од., обсяг попиту на продукцію Б змінився від 30 до 10 шт. Встановіть характер еластичності попиту. Як у цій ситуації зміняться витрати населення на споживання продукції Б?

Завдання 3. За даними вибіркового обстеження бюджетів домашніх господарств (табл. 14) необхідно розрахувати коефіцієнти еластичності споживання продуктів харчування від реальних доходів населення. Зробіть висновки.

Таблиця 14

Дані вибіркового обстеження домогосподарств

Показник	Базисний рік	Темп росту
Середньодушкове споживання за місяць, кг: молока	18	0,95
картоплі	10	1,10
Середньодушові номінальні доходи на домогосподарство, грн	350	1,29
Індекс споживчих цін	1,2	1,04

Завдання 4. Маємо дані про реалізацію товару А за торговельний день на різних ринках (табл. 15).

Розрахуйте середню ціну товару А за торговельний день за умов, що є інформація: а) тільки за графою 1; б) за графами 1 і 2; в) за графами 2 та 3; г) за графами 1 і 4; д) за графами 1 та 5. Порівняйте отримані результати, оцініть їхню точність, поясніть причини розходження.

Реалізація товару за торговельний день

Ринок	Ціна, грн за од.	Обсяг продаж, од.	Виторг від реалізації, грн	На територіях, що обслуговуються ринками, мешкає	
				населення, тис. осіб	сімей, тис. од.
	1	2	3	4	5
I	4,5	1 100	4 950	9,1	3,0
II	4,8	985	4 728	8,8	2,4
III	4,3	1 230	5 289	12,7	4,1

Завдання 5. За даними про доходи домогосподарств (табл. 16) визначте: наявні та реальні доходи на душу населення в кожному році; динаміку середньодушових реальних доходів; динаміку цін і купівельної спроможності гривні. Зробіть висновки.

Таблиця 16

Дані про наявні та реальні доходи домогосподарств

Показник	Базисний рік	Поточний рік
Наявні доходи домогосподарств, млрд грн	60,3	70,5
Реальні доходи домогосподарств, млрд грн	52,3	56,7
Середньорічна чисельність населення, млн осіб	42,5	42,3

Практичне заняття 2. Проведення SWOT-аналізу підприємства

Завдання 1. Оберіть будь-яке підприємство, здійсніть його SWOT-аналіз, побудуйте матрицю SWOT-аналізу (табл. 17), на підставі якої сформулюйте стратегічні цілі розвитку підприємства. Ті напрями, на які має бути націлена стратегія підприємства, вказані в квадрантах (полях) матриці.

Макет матриці SWOT-аналізу

Стан внутрішнього середовища	Стан зовнішнього середовища		
		<i>Можливості:</i> 1) надання пільг постійним клієнтам ...	<i>Загрози:</i> 1) підвищення рівня інфляції ...
	<i>Сильні сторони:</i> 1) висока кваліфікація персоналу ...	Поле "СМ" – стратегія має бути спрямована на сильні сторони для реалізації можливостей, що з'являються у зовнішньому середовищі	Поле "СЗ" – стратегія має бути спрямована на використання сильних сторін для зниження або усунення загроз з боку зовнішнього середовища
	<i>Слабкі сторони:</i> 1) застарілість технологічного обладнання ...	Поле "СЛМ" – стратегія має бути спрямована на зменшення слабких сторін підприємства	Поле "СЛЗ" – стратегія має бути спрямована на усунення слабких сторін і зменшення загроз зовнішнього середовища

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Розкрийте поняття "зовнішнє середовище".
2. У чому полягає взаємозв'язок підприємства з зовнішнім середовищем?
3. Дайте визначення макросередовищу та зазначте його елементний склад.
4. Дайте визначення мікросередовищу та зазначте його елементний склад.
5. Розкрийте поняття "ринок" у широкому та вузькому розумінні.
6. Яке функціональне призначення ринку?
7. Чим зумовлена багатогранність структури ринку? З яких позицій вона досліджується?

8. Розкрийте сутність поняття "інфраструктура ринку" та її основні елементи.
9. Чи можна назвати "ринок" багатоаспектним поняттям? Чому?
10. Як проявляється дія алокаційної, інтеграційної та посередницької функцій ринку?
11. Які види ринку найбільш і найменш розвинені в Україні?
12. Охарактеризуйте моделі ринку.
13. Охарактеризуйте роль фінансових інститутів як елементів ринкової інфраструктури в процесі функціонування та розвитку ринку.
14. Розкрийте зміст понять "ринок підприємства" і "цільовий ринок підприємства".
15. З якою метою здійснюється сегментація ринку?
16. Які критерії та фактори сегментації ви знаєте?
17. Охарактеризуйте види цін.
18. Від чого залежить формула розрахунку середньої ціни?
19. У чому відмінність PEST-аналізу і SWOT-аналізу як методів експертного оцінювання зовнішнього середовища підприємства?
20. Охарактеризуйте механізм впливу на підприємство постачальників і споживачів як конкурентних сил.

Практичні завдання

Завдання 1. Попит на продукт А виріс з 500 до 520 шт. Ціна цього продукту підвищилась на 4 %. Дайте оцінку еластичності попиту на продукт А.

Завдання 2. Номінальні доходи населення в базисному періоді становили 5 650 тис. грош. од. Роздрібні ціни на товари та послуги у звітному періоді порівняно з базисним знизилась на 2 %, чисельність населення підвищилась на 4 %.

Визначте реальні доходи населення та реальні доходи у розрахунку на 1 особу. Зробіть висновки про рівень життя населення.

Завдання 3. Маємо дані про реалізацію товару на різних ринках різних регіонів (табл. 18) у звітному періоді.

Реалізація товару на ринках

Регіон	Товарообіг, млн грн	Середня ціна одиниці товару, грн
А	27,9	220
Б	42,5	200
В	27,8	255
Г	34,3	245
Д	24,9	270

Визначте середню ціну товару за всіма регіонами разом. Відомо, що середня ціна товару за всіма регіонами разом у базовому періоді становить 248 грн.

Доходи населення підвищились у звітному періоді порівняно з базовим на 7%.

Використовуючи наведену інформацію, проаналізуйте еластичність середньої ціни залежно від доходів населення. Зробіть висновок.

Завдання 4. За даними про торгівлю товаром А на різних ринках міста (табл. 19) необхідно визначити середню ціну товару за кожний період. Порівняйте її та зробіть висновки.

Реалізація товару А на ринках міста

Ринки	Базисний період		Звітний період	
	товарообіг, тис. грн	середня ціна, грн	кількість продаж, тис. од.	середня ціна, грн
Ринки дрібнооптової торгівлі	1 300	27	50	29
Ринки центральної частини міста	325	40	8	43
Ринки "спальних" районів	450	34	10	38

Тема 7. Ресурсне забезпечення та результати економічної діяльності суб'єктів господарювання

Методичні рекомендації

Персонал підприємства (кадри, трудовий колектив) – це сукупність працівників, що входять до його облікового складу.

Увесь персонал підприємства поділяється на дві групи:

промислово-виробничий персонал (ПВП) – це працівники, які зайняті у виробництві або його обслуговуванні: в основних і допоміжних підрозділах підприємства, в заводських лабораторіях та дослідних установах, апарат заводууправління, працівники охорони;

непромисловий персонал (НПП) – це працівники, які безпосередньо не пов'язані з процесом виробництва, а працюють у підрозділах не виробничої сфери підприємства (закладах культури, охорони здоров'я, житлово-комунальному господарстві тощо).

Промислово-виробничий персонал поділяється на дві категорії: *робітники та службовці*. Службовці, своєю чергою, поділяються на: керівників, спеціалістів та інших робітників, які відносяться до службовців.

Розрізняють такі види чисельності персоналу:

середньооблікова чисельність визначається як відношення суми людино-днів явок і людино-днів неявок до повної кількості календарних днів у розрахунковому періоді;

середньоаявочна чисельність визначається як відношення суми людино-днів явок до кількості робочих днів у розрахунковому періоді;

середньофактична чисельність визначається як відношення суми фактично відпрацьованих людино-днів до кількості робочих днів у розрахунковому періоді.

Для аналізу руху персоналу на підприємстві використовують:

1. Абсолютні показники: кількість прийнятих і кількість звільнених.

2. Відносні показники:

коефіцієнт обороту з прийому:

$$K_{оп} = \frac{\text{Кількість прийнятих на роботу}}{\text{Середньооблікова чисельність}};$$

коефіцієнт обороту з звільнення:

$$K_{oz} = \frac{\text{Кількість звільнених з роботи}}{\text{Середньооблікова чисельність}};$$

коефіцієнт плинності кадрів:

$$K_{пл} = \frac{\text{Кількість звільнених за власним бажанням та порушення трудової дисципліни}}{\text{Середньооблікова чисельність}};$$

коефіцієнт стабільності кадрів:

$$K_{стаб} = \frac{\text{Кількість працівників, які працювали на підприємстві}}{\text{Середньооблікова чисельність}}.$$

Крім наведених раніше показників важливе значення для аналізу використання робочого часу мають такі показники:

1. Середня фактична тривалість робочого дня:

$$\overline{\Phi T}_{рд} = \frac{\text{Фактично відпрацьовані людино-години}}{\text{Фактично відпрацьовані людино-дні}}.$$

2. Середня фактична тривалість робочого періоду:

$$\overline{\Phi T}_{рп} = \frac{\text{Фактично відпрацьовані людино-дні}}{\text{Середньооблікова чисельність}}.$$

На підприємстві необхідно проводити облік та аналіз використання робочого часу. З цією метою обчислюють такі *фонди робочого часу*:

1. Календарний фонд:

$$T_{кал} = \text{людино-дні явок} + \text{людино-дні неявок}.$$

2. Табельний фонд:

$$T_{\text{таб}} = T_{\text{кал}} - \text{Час святкових та вихідних.}$$

3. Максимально можливий фонд:

$$T_{\text{мм}} = T_{\text{таб}} - \text{Чергові відпустки.}$$

4. Фактично відпрацьований:

$$T_{\text{фв}} = T_{\text{мм}} - T_{\text{неявки за причинами}}$$

Продуктивність праці характеризує ефективність використання конкретної живої праці. *Рівень продуктивності праці* визначається кількістю продукції, виробленої в одиницю часу:

$$W = \frac{q}{T},$$

де q – кількість виробленої продукції;

T – час, витрачений на виробництво продукції.

Зворотним показником продуктивності праці є трудомісткість, тобто кількість часу, необхідна для виробництва одиниці продукції:

$$t = \frac{T}{q}.$$

Для того щоб знайти абсолютну зміну обсягу продукції за рахунок факторів, використовують такі формули:

а) за рахунок зміни продуктивності праці:

$$\Delta q_p(W) = (W_1 - W_0) \times \bar{T}_1;$$

б) за рахунок зміни чисельності працівників:

$$\Delta q_p(\bar{T}) = (\bar{T}_1 - \bar{T}_0) \times W_0.$$

Заробітна плата – це винагорода, обчислена переважно у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона містить доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати. До них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні й інші грошові та матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми.

Сума всіх виплат працівникам підприємства називається *фондом заробітної плати*.

Основними видами заробітної плати є *номінальна* та *реальна заробітна плата*. Перша з них означає суму грошей, яку отримують працівники за свою працю. Друга – засвідчує кількість товарів і послуг, які працівник може придбати за зароблену суму грошей. Реальна заробітна плата перебуває в певному співвідношенні з номінальною:

$$I_{pz} = I_{nz} / I_{цін}$$

Динаміка рівня заробітної платні одного робітника характеризується індивідуальним індексом:

$$i = \frac{F_1}{T_1} / \frac{F_0}{T_0} = \frac{f_1}{f_0},$$

де F – фонд заробітної плати;

T – кількість робітників;

f – заробітна плата одного робітника.

Абсолютну зміну фонду оплати праці за рахунок факторів розраховують за формулами:

а) за рахунок зміни кількості працівників:

$$\Delta F(T) = (T_1 - T_0) \times f_0;$$

б) за рахунок зміни середньої заробітної плати:

$$\Delta F(f) = (f_1 - f_0) \times T_1.$$

У процесі виробництва матеріальних благ поряд із трудовими ресурсами необхідні *засоби виробництва*, тобто засоби праці та предмети праці. Засоби виробництва виступають у вигляді основного й оборотного капіталу.

Під час вивчення основних засобів підприємства особливу увагу приділяють *основним виробничим засобам*. До них відносять засоби праці, які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, зберігаючи при цьому свою первинну матеріально-речову форму та поступово зношуючись, переносять свою вартість на заново створений продукт.

Показники використання основних фондів:

1. Фондовіддача:

$$V = \frac{qr}{\bar{\Phi}}.$$

2. Фондоємність:

$$\Phi_{\epsilon} = \frac{\bar{\Phi}}{qr} = \frac{1}{V}.$$

3. Фондоозброєність:

$$\Phi_o = \frac{\bar{\Phi}}{T},$$

де T – чисельність працюючих;

$\bar{\Phi}$ – середньорічна вартість основних фондів;

qr – випуск продукції, грош. виразі.

Між фондоозброєністю, продуктивністю праці та фондівіддачею діє така залежність:

$$\frac{q_p}{T} / \frac{\bar{\Phi}}{T} = V.$$

Результат виробничої діяльності залежить від зміни фондівіддачі та зміни вартості основних фондів, тобто обсяг продукції може бути визначений:

$$Q = V \times \bar{\Phi}.$$

Абсолютну зміну обсягу виробництва визначають за формулами:

а) загальну: $\Delta Q = Q_1 - Q_0$;

б) за рахунок зміни рівня фондівіддачі: $\Delta Q(V) = (V_1 - V_0) \times \bar{\Phi}_1$;

в) за рахунок зміни вартості основних фондів: $\Delta Q(\bar{\Phi}) = (\bar{\Phi}_1 - \bar{\Phi}_0) \times V_0$.

Оборотний капітал (оборотні засоби) – це грошові кошти, вкладені у виробничі оборотні фонди та фонди обігу. Оборотний капітал витрачається у виробництві лише один раз і цілком переносить свою вартість на готову продукцію.

Використання оборотних фондів відображає така система показників:

1. Коефіцієнт оборотності, який показує кількість оборотів, які зробили оборотні засоби за певний період:

$$K_{\text{ОБ}} = \frac{\text{РП}}{\bar{\text{ОЗ}}},$$

де РП – обсяг реалізації за певний період;

$\bar{\text{ОЗ}}$ – середній залишок оборотних коштів за цей самий період.

2. Тривалість одного обороту оборотних коштів у днях:

$$B = \bar{\text{ОЗ}} / \frac{\text{РП}}{D} = \frac{D}{K_{\text{ОБ}}},$$

де D – тривалість періоду, днів;

$\frac{\text{РП}}{D}$ – середньоденний обсяг реалізації продукції.

3. Коефіцієнт закріплення, який характеризує лишок оборотних фондів, що припадає на 1 грн їхнього обороту:

$$K_{\text{закр}} = \frac{\overline{ОЗ}}{\overline{РП}} = \frac{1}{K_{\text{ОБ}}}.$$

4. Суму вивільнених чи залучених ("заморожених") коштів у результаті зміни їхньої оборотності можна визначити у такий спосіб:

$$\pm C = (B_1 - B_0) \times \frac{РП_1}{Д}.$$

Діяльність підприємства пов'язана з певними витратами.

Витрати на виробництво та реалізацію продукції відображають у грошовій формі витрати підприємства, пов'язані з використанням у процесі виробництва основних фондів, природних ресурсів, сировини й матеріалів, палива, енергії, праці, нематеріальних активів, а також інших витрат на виробництво та реалізацію. Виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції утворюють її *собівартість*.

У собівартості враховуються витрати прямої праці, перенесені на знову створену продукцію (сировина, матеріали, паливо, електроенергія), витрати, пов'язані з використанням живої праці (оплата праці працівників, відрахування на соціальні заходи), інші витрати. Собівартість є частиною вартості продукції та показує, у що обходяться виробництво та реалізація продукції для підприємства.

Витрати, що утворюють собівартість продукції, групуються за *економічними елементами*:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація основних фондів;
- інші витрати.

Групування витрат за *статтями калькуляції* показує місце та мету зроблених витрат.

Ключовим показником фінансового стану підприємства, що характеризує кінцеві результати торгово-виробничого процесу, є *прибуток* у формі грошових нагромаджень, які є різницею між доходами від діяльно-

сті підприємства і витратами на її здійснення. Прибуток – це одне з основних джерел доходів бюджетів, основна мета підприємницької діяльності.

Балансовий прибуток (збиток) – це кінцевий результат діяльності підприємства, що відображається у балансі підприємства та на рахунках бухгалтерського обліку. Він розраховується підсумовуванням прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інших матеріальних цінностей і доходів (витрат) від позареалізаційних операцій:

$$\Pi_{\text{б}} = \Pi_{\text{р}} + \Pi_{\text{пр}} \pm \Pi_{\text{внер}},$$

де $\Pi_{\text{б}}$ – балансовий прибуток (збиток);

$\Pi_{\text{р}}$ – прибуток від реалізації продукції (робіт і послуг);

$\Pi_{\text{пр}}$ – прибуток від іншої реалізації, що охоплює реалізацію основних фондів й іншого майна, нематеріальних активів, цінних паперів і т. п.;

$\Pi_{\text{внер}}$ – прибуток (доход) від позареалізаційних операцій (здача майна в оренду, пайову участь у діяльності інших підприємств й ін.). Тут цілком можливий як позитивний результат (+), так і негативний (–) навіть за сприятливих підсумків роботи.

Прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг) визначається як різниця між виборгом від реалізації продукції за оптовими цінами підприємства (за винятком податку на додаткову вартість і акцизів) й витратами на виробництво та реалізацію, що включаються в собівартість продукції.

Прибутковість діяльності підприємства безпосередньо пов'язана з отриманням підприємством прибутку, але її не можна ототожнювати з його абсолютною сумою.

Прибутковість – це відносний показник, який ще називається *рентабельністю*. У порівнянні з абсолютними показниками прибутку, показники прибутковості мають такі *переваги*: їм властиві більш широкі можливості порівняння та менша залежність від інфляційних процесів.

Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів).

Практичне заняття 1. Вирішення завдань на оцінювання трудових ресурсів підприємства, їхньої продуктивності та оплати праці

Завдання 1. Сезонне підприємство почало працювати з 17 травня. Облікова чисельність робітників складала (осіб): 17 травня – 300;

18 травня – 330; 19 травня – 350; 20 травня – 360; з 21 по 31 травня – 380; з 1 червня по 31 грудня – 400.

Визначте середньооблікову чисельність робітників у травні та за рік.

Завдання 2. Маємо дані по підприємству за рік, осіб:

кількість робітників на початок року – 400;

прийнято на роботу – 80;

звільнено з роботи, усього – 100;

зокрема за власним бажанням, за прогули, за порушення трудової дисципліни – 50;

облікова чисельність робітників за весь рік – 350.

Визначте: 1) середньооблікову чисельність робітників; 2) індекс чисельності робочої сили; 3) коефіцієнт обороту за прийманням; 4) коефіцієнт обороту за звільненням; 5) коефіцієнт плинності робочої сили; 6) коефіцієнт стабільності. Зробіть висновки.

Завдання 3. Маємо дані по підприємству за рік:

1. Середньооблікове число робітників, усього, осіб – 1 000, зокрема:

- з тривалістю робочого дня 8 год – 950;
- з тривалістю робочого дня 7 год – 50.

2. Відпрацьовано робітниками, людино-дні – 214 200.

3. Цілодобові простої, людино-дні – 40.

4. Неявки на роботу, людино-дні – 150 760,

зокрема:

щорічні відпустки – 22 000.

5. Святкові та вихідні дні, людино-дні – 113 000.

6. Число відпрацьованих людино-год – 1 688 618.

Визначте:

1) календарний фонд робочого часу;

2) табельний фонд робочого часу;

3) максимально можливий фонд робочого часу;

4) коефіцієнт використання робочого періоду (року);

5) коефіцієнт використання робочого дня.

Зробіть висновки.

Завдання 4. Розглянемо застосування методики факторного аналізу динаміки обсягу випуску продукції за даними табл. 20.

Вихідні дані по галузі промисловості

Показники	Базисний рік	Звітний рік
Обсяг продукції, тис. грош. один.	1 520	1 405
Середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу, тис. осіб	20 410	19 230

Визначте зміну обсягу продукції за рахунок змін продуктивності праці та чисельності робітників в абсолютному вираженні. Зробіть висновки.

Завдання 5. За наведеними даними (табл. 21) визначте, який вплив на зміну фонду заробітної плати мають збільшення чисельності працівників та зростання середньої заробітної плати. Зробіть висновки.

Таблиця 21

Інформація для розрахунків

Показники	За планом	Фактично
Середньоспискова чисельність, осіб	5 126	5 360
Фонд оплати праці, тис. грн	8 399	8 897

Завдання 6. У табл. 22 наведено дані щодо зміни середньомісячної заробітної плати робітників двох галузей.

Таблиця 22

Дані щодо доходів за галузями економіки

Рік	Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників галузі, ум. грош. од.		Встановлений розмір межі малозабезпеченості, ум. грош. од.	Індекс цін
	промисловості	сільського господарства		
Базисний	210	102	98	1,19
Поточний	310	110	118	1,26

Визначте відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до розміру межі малозабезпеченості в кожній галузі та темп зміни цього співвідношення. Зробіть висновки.

Практичне заняття 2. Вирішення завдань на визначення показників стану, руху й ефективності використання основного та оборотного капіталу. Розрахунок показників собівартості та прибутковості

Завдання 1. Відомі такі дані по акціонерному товариству про продукцію та вартості основних виробничих фондів за звітний і базисний періоди, тис. грн (табл. 23).

Визначте:

1) фондівіддачу по кожному підприємству та загалом за двома підприємствами в базисному та звітному періодах;

2) приріст продукції за факторами по кожному підприємству та акціонерному товариству загалом в абсолютному вираженні. Зробіть висновки.

Таблиця 23

Дані по АТ щодо випуску продукції та вартості основних фондів

Підприємства АТ	Базисний період		Звітний період	
	Продукція у порівняльних цінах	Середня вартість ОВФ	Продукція у порівняльних цінах	Середня вартість ОВФ
А	500	250	600	279
Б	400	250	450	264
Усього	900	–	1050	–

Завдання 2. Маємо такі дані по двох підприємствах (табл. 24).

Таблиця 24

Дані щодо оборотних коштів підприємства

Показники	Підприємство 1		Підприємство 2	
	I квартал	II квартал	I квартал	II квартал
Вартість реалізованої продукції, млн грн	333	380	400	460
Середні залишки оборотних коштів, млн грн	74	76	100	120

Визначте по кожному підприємству показники ефективності використання оборотних коштів. Зробіть висновки щодо їхнього кращого використання.

Завдання 3. Маємо дані по фірмі за місяць, тис. грн:
виручка від реалізації продукції – 490;
зокрема числі податок на додану вартість – 84;
собівартість виробленої продукції – 274;
комерційні та управлінські витрати – 19;
чисті доходи від інших операцій (валові доходи мінус валові витрати) – 2,0;
інші позареалізаційні доходи – 1,1;
інші позареалізаційні витрати – 0,9;
сплачений податок на прибуток – 28,3

Визначте показники прибутку:

- 1) від реалізації продукції;
- 2) від фінансово-господарської діяльності;
- 3) балансового;
- 4) чистого (нерозподіленого).

Зробіть висновки.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Охарактеризуйте персонал як основний ресурс підприємства.
2. Назвіть основні напрями державної кадрової політики.
3. У чому полягає сучасна кадрова політика підприємств і організацій?
4. Назвіть мету, завдання та механізм реалізації кадрової політики.
5. Для чого необхідно планувати чисельність працівників?
6. Охарактеризуйте сутність середньооблікової, середньоявочної та середньофактичної чисельності працівників.
7. Як визначається плінність персоналу підприємства?
8. Як обчислюються фонди робочого часу?
9. Які зовнішні та внутрішні фактори впливають на продуктивність праці робітників на підприємстві?
10. Як знайти зміну обсягу продукції під впливом зміни чисельності робітників і продуктивності праці?
11. Охарактеризуйте основні функції заробітної плати.
12. Індекс реальної заробітної плати у минулому році становив 0,78, а у поточному році – 0,66. Про що це може свідчити? Поясніть.

13. Якою є принципова відмінність між погодинною та відрядною формами оплати праці? Коли доцільно їх використовувати? Поясніть на прикладах.

14. Охарактеризуйте нові "нетарифні" форми оплати праці. Обґрунтуйте доцільність їхнього використання.

15. Охарактеризуйте сутність капіталу та його види.

16. Які розрізняють види зносу основних фондів?

17. Охарактеризуйте показники використання основних фондів підприємства.

18. Поясніть склад і структуру оборотних коштів підприємства.

19. У чому відмінність між акціонерним і пайовим капіталами підприємства?

20. Чи можна за допомогою модернізації усунути моральне зношення основних фондів I роду? Обґрунтуйте.

21. У чому полягає сутність і значення оборотних коштів?

22. Охарактеризуйте основні показники для оцінювання ефективності використання оборотних коштів.

23. Чи містить виробнича собівартість продукції витрати на проведення маркетингових досліджень та витрати на рекламу продукції? Поясніть.

24. Перерахуйте витрати, які входять до складу операційних витрат.

25. Перерахуйте ознаки класифікації витрат.

26. Наведіть класифікацію витрат за економічними елементами. Яка роль кошторису витрат на виробництво?

27. Охарактеризуйте загальну схему розподілу доходу підприємства.

28. За рахунок яких джерел формується прибуток підприємства?

29. Що таке "прибуток від позареалізаційних операцій"?

30. Охарактеризуйте основні функції прибутку підприємства.

31. Поясніть, чим відрізняються поняття "рентабельність продукції" та "рентабельність продажу продукції".

Практичні завдання

Завдання 1. На початок жовтня поточного року спискова чисельність персоналу торговельного підприємства склала 800 працівників,

13 жовтня 8 працівників були призвані в армію для проходження строкової служби, на їхню заміну 15 жовтня було прийнято 10 працівників, а в кінці місяця звільнилось за власним бажанням 7 працівників.

Визначте середньоспискову чисельність персоналу у жовтні, а також чисельність персоналу за списком на кінець місяця.

Завдання 2. Середньооблікова чисельність працівників за звітний період становила 400 осіб. Протягом року прийнято на роботу 30 осіб, звільнено 45 осіб, зокрема за порушення трудової дисципліни – 17 осіб, за власним бажанням – 15 осіб. Визначте коефіцієнти прийому, вибуття та плинності кадрів. Зробіть висновки про рух персоналу.

Завдання 3. За наведеними далі даними роботи підприємства за квітень (22 робочих дні) визначте:

1) календарний, табельний і максимально можливий фонди робочого часу робітників;

2) показники середньооблікової та середньоявочної чисельності робітників і ступінь використання робочого дня та робочого періоду на підприємстві.

Зробіть висновки.

Дані для завдання:

відпрацьовано робітниками, людино-днів – 50 000;

цілодобові простої, людино-днів – 100;

неявки – разом, людино-днів – 21 900,

зокрема:

- святкові та вихідні дні – 19 200;
- чергові відпустки – 2 000;
- через хворобу – 400;
- інші причини – 300.

Завдання 4. За даними табл. 25 визначте, який вплив на зміну фонду заробітної плати мають збільшення чисельності працівників і зростання середньої заробітної плати. Зробіть висновки.

Інформація по підприємству щодо оплати праці робітників

Показники	Одиниця вимірювання	План	Фактично
Середньоспискова чисельність	осіб	3 120	3 330
Фонд оплати праці	тис. грн	5 340	5 816

Завдання 5. Зміну індексів номінальної заробітної плати за два роки наведено у табл. 26.

Динаміка номінальної заробітної плати

Рік	Індекси	
	номінальної заробітної плати	купівельної спроможності грошової одиниці
Базисний	1,24	0,84
Поточний	1,35	0,80

Визначте індекси реальної заробітної плати та їхню динаміку. Зробіть висновки.

Завдання 6. Використовуючи дані табл. 27 (млн грн), визначте зміну обсягу промислової продукції за рахунок окремих факторів. Проаналізуйте результати та зробіть висновки.

Дані по підприємству про вартість виробничих фондів

Номер підприємства	Обсяг промислової продукції за період		Середньорічна вартість основних виробничих фондів за період	
	базовий	звітний	базовий	звітний
1	36,0	61,5	9,0	15,0
2	51,0	52,2	17,0	18,0

Завдання 7. Маємо дані про роботу підприємства (табл. 28).

Дані про роботу підприємства

Показник	Період		Зміни (+, -)	
	базисний	звітний	тис. грн	%
Обсяг продукції, млн грн	720	900		
Середня вартість основних виробничих фондів, млн грн	576	600		
Середньооблікова чисельність персоналу основної діяльності, осіб	240	250		

Визначте:

фондовіддачу (показник ефективності використання основних фондів);

фондоозброєність труда;

середню виробку продукції в розрахунку на одного працівника;

приріст продукції внаслідок зміни середньої вартості основних фондів і ефективність їхнього використання;

наведіть взаємозв'язок між фондоозброєністю труда, фондовіддачею та продуктивністю праці.

Розрахунок виконайте в таблиці, заповнюючи пусті графи. Обчисліть абсолютні та відносні зміни показників, які наведені в умовах завдання та які були знайдені.

Завдання 8. Наведено дані по підприємству, тис. грн (табл. 29).

Таблиця 29

Дані про реалізацію продукції та залишки оборотних фондів

Показник	Базовий рік	Звітний рік
Вартість реалізованої продукції в наявних оптових цінах підприємства	3 250	4 060
Середні залишки нормованих оборотних фондів	618	640

Визначте: коефіцієнти обороту (кількість оборотів) і закріплення оборотних коштів; тривалість одного обороту. Зробіть висновки.

Завдання 9. На виробництво виробу в плановому році передбачені такі витрати (грн): сировина та матеріали – 426,5; основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників з відрахуванням на соціальні заходи – 23,8; загальновиробничі витрати – 11,1; позавиробничі витрати – 2 % до виробничої собівартості.

Визначте виробничу та повну собівартість виробу на плановий рік.

Тема 8. Управління підприємствами

Методичні рекомендації

Управління підприємством є діяльністю, спрямованою на його ефективне функціонування та досягнення поставленої мети через використання засобів і методів впливу на всі процеси всередині нього, координацію роботи структурних підрозділів та персоналу.

Система управління підприємством передбачає диференціацію та координацію управлінської діяльності за виконуваними функціями. Під *функцією управління* слід розуміти продукт поділу та спеціалізації управлінської праці, відокремлений напрямок управлінської діяльності, що дозволяє здійснювати управлінський вплив.

До основних *функцій управління* відносять: планування; організацію; мотивацію; контроль.

Під *методами управління* розуміють способи впливу на окремих працівників (членів трудового колективу) чи трудові колективи загалом, необхідні для досягнення поставлених цілей підприємства. При цьому слід чітко усвідомлювати призначення делегування повноважень і відповідальності, які несуть усі члени трудового колективу підприємства.

Організаційна структура управління – це склад, взаємодія, підзвітність елементів системи управління, тобто окремих підрозділів і працівників.

Зважаючи на специфіку охарактеризованих зв'язків між елементами системи управління, *організаційні структури управління підприємством* поділяються на дві групи:

1) вертикальна структура, особливостями якої є спеціалізація на виконанні завдань (поділ праці), командний ланцюг, владні повноваження, відповідальність, делегування функцій, норма керованості, централізація та децентралізація;

2) департаментна структура, яка є основою для об'єднання окремих працівників (посад) у відділи, департаменти, а відділів – в організацію загалом.

Найбільш розповсюдженими вертикальними організаційними структурами управління є лінійна та лінійно-штабна, а департаментними – функціональна, дивізіональна, матрична.

Практичне заняття 1. Написання есе за: менеджментом як наукою та мистецтвом; характеристикою системи менеджменту сучасного підприємства

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наведених питань:

1. Порівняльна характеристика стилей управління: авторитарний, демократичний і ліберальний. "Х" та "У" Д. Мак-Грегора.
2. Характеристика теорії управління Р. Лайкерта.
3. Характеристика теорії управління Р. Блейка і Дж. Моутона.
4. Характеристика трьохосової таблиці В. Дж. Реддіна.
5. Характеристика делегувань, відповідальності та повноважень.
6. Особливості специфічних функцій управління.

Завдання 2. Підготуйте презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має освітити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах, вказати позитивні та негативні сторони вирішення питання, провести компаративний аналіз питання. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Практичне заняття 2. Написання есе за процесом ухвалення рішень у менеджменті

Завдання 1. Напишіть есе за одним із наведених питань:

1. Різновиди структур управління адаптивного типу: їхня характеристика, переваги та недоліки.
2. Зміст, переваги та недоліки організаційних структур управління виробництвом.
3. Характерні особливості лінійно-штабної та лінійно-функціональної структур управління.

4. Характерні особливості регіональної та матричної організаційної структури управління підприємством.
5. Характеристика методів управління підприємством.
6. Характеристика структури та процесу прийняття рішень у менеджменті.
7. Вивчення ризиків під час ухвалення рішень.

Завдання 2. Зробіть презентацію за результати есе (мінімум 10 слайдів) і доповідь на 5 – 7 хвилин.

В есе студент має освітити проблематику за обраним питанням, стан його розвитку в сучасних умовах, вказати позитивні та негативні сторони вирішення питання, провести компаративний аналіз питання. Наприкінці есе необхідно вказати компетентності, які здобув студент під час його написання та вивчення обраного питання.

Завдання для самостійного опрацювання

Теоретичні запитання

1. Дайте характеристику поняття "управління підприємством". Що воно охоплює?
2. Чи може підприємство в сьогоденних умовах ефективно функціонувати на ринку як замкнута система? Поясніть.
3. Чому недотримання основних засад і правил управлінської діяльності суттєво впливає на зниження ефективності менеджменту на підприємстві?
4. Поясніть, чому в ринкових умовах господарювання є неможливим використання ієрархії як єдиного інструменту управління.
5. Чи доцільно використовувати лише економічні методи управління з метою досягнення підприємством максимальної ефективності його функціонування?
6. Охарактеризуйте типи організаційних структур управління. У чому їхня відмінність?
7. Охарактеризуйте переваги функціональної структури управління підприємством.
8. Охарактеризуйте три інструменти управління, що використовуються в світовій практиці.
9. У чому полягає об'єктивна необхідність управління підприємством та іншими суб'єктами господарювання?

10. Охарактеризуйте функції управління підприємством та їхню адаптацію до умов ринкової економіки.

11. Що таке "методи управління на підприємстві"? Які групи методів управління існують?

12. Який вплив спричиняють методи управління на окремих працівників і колектив загалом? Відповідь обґрунтуйте.

13. Які вимоги до організаційних структур управління мають задовольнятися в процесі їхньої побудови?

Практичні завдання

Завдання 1. Розпізнайте, яку економічну категорію характеризують наведені нижче визначення (табл. 30). Обґрунтуйте свою відповідь.

Таблиця 30

Категорія та її характеристика

Визначення	Економічна категорія
1	2
Певні засади та правила, якими керуються менеджери в процесі управлінської діяльності	
Забезпечують вільний розвиток особистості та колективу, побудову їхньої діяльності на активній творчій основі, спрямовані на створення у колективі нормального морально-психологічного клімату, реалізують мотиви соціальної поведінки людини	
Звична манера поведінки керівника щодо підлеглих, ступінь впливу на них	
Характеризуються жорсткою ієрархічністю управління, за якої нижчий рівень підкоряється та контролюється вищим; централізацією ухвалення рішень, коли низові ланки практично не беруть участі в управлінні виробництвом	
Праця, спрямована на зміну стану підприємства відповідно до поставлених завдань	
Така структура управління не є сталою та впорядкованою. У цьому випадку організація набуває форми, яка у найкращий спосіб вирішує конкретну ситуацію. Так, в одному відділенні підприємства може використовуватися продуктова структура управління, в другому – функціональна структура, в третьому – матрична тощо	
Характеризуються помірним використанням формальних правил і процедур, децентралізацією, гнучкістю структури влади, участю в управлінні нижчих рівнів	

1	2
Функція управління, яка завершує будь-яку діяльність і є перевіркою, а також постійним спостереженням з метою перевірки чи нагляду	
Чіткий поділ функцій у керованій системі, підпорядкування управлінських ланок за принципом ієрархічного ланцюга, безумовне виконання "вказівок зверху", пряма відповідальність перед вище стоячою ланкою	
Забезпечення скоординованої діяльності підрозділів підприємства, а також координація роботи підприємства з елементами зовнішнього середовища	
Повноваження, які передаються безпосередньо від керівника підлеглому та далі іншим підлеглим, надають керівнику законну владу для спрямування підлеглих на досягнення поставленої мети	
Передбачають юридичний (правовий) і адміністративний вплив на відносини людей у процесі виробництва, оскільки ці відносини регулюються певними правовими нормами	
Процес планування, організації, мотивації, контролю й регулювання дій персоналу, постановки стратегічних цілей і тактичних завдань підприємства, ухвалення управлінських рішень та забезпечення їхнього виконання	
Прийоми та способи управління, в основі яких лежить свідоме використання системи економічних законів, економічний розрахунок, економічні інтереси, передбачення економічних результатів ухвалених рішень, матеріальна зацікавленість і відповідальність працівників	
У такій структурі управління рівень ієрархії займають фахівці-професіонали, а керівництво організації займає нижній рівень	

Зашифрованими економічними категоріями є: управління підприємством; принципи управління; завдання управління підприємством; функції управління; ієрархія; економічні методи управління; соціально-психологічні методи управління; адміністративно-правові методи управління; лінійні повноваження; стиль управління; організаційні структури ієрархічного (бюрократичного) типу; організаційні структури органічного (адаптивного) типу; перевернута піраміда; конгломеративний тип організаційної структури управління; контроль.

Рекомендована література

Основна

1. Абель Э. Макроэкономика / Э. Абель, Б. Бернанке ; пер. с англ. – Санкт-Петербург : Питер, 2010. – 768 с.

2. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник / І. М. Бойчик. – Київ : Кондор, 2016. – 378 с.
3. Бурда М. Макроекономіка: Європейський контекст / М. Бурда, Ч. Виплош ; пер. с англ. – Київ : Основи, 1998. – 682 с.
4. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – 2-ге видання. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
5. Економіка підприємства : навч. посіб. / за заг. ред. Л. С. Шевченко. – Харків : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2011. – 208 с.
6. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник / О. С. Іванілов. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
7. Клименко Е. Н. Макроэкономика : учеб. пособ. для самостоятельного изучения дисциплины для иностранных студентов всех направлений подготовки / Е. Н. Клименко, О. Н. Крюкова, М. С. Бриль. – Харьков : Изд. ХНЭУ им. С. Кузнеца, 2015. – 220 с.
8. Лойко В. В. Економіка підприємства : навч. посіб. / В. В. Лойко, Т. П. Макаровська. – Київ : КНУТД, 2015. – 267 с.
9. Макроэкономика : учебник для академического бакалавриата / А. В. Аносова, И. А. Ким, С. Ф. Серегина [и др.] ; под ред. С. Ф. Серегинной. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство "Юрайт", 2016. – 527 с.
10. Манків Г. Н. Макроекономіка / Г. Н. Манків ; пер. с англ. наук. ред. пер. С. Панчишина. – Київ : Основи, 2000. – 588 с.
11. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни "Економіка підприємства" / за ред. проф. М. В. Афанасьєва. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2003. – 410 с.
12. Семюелсон П. А. Макроекономіка / П. А. Семюельсон, В. Л. Нордгауз; пер. з англ. – Київ : Основи. – 1995. – 544 с.
13. Раєвнева О. В. Статистичні методи оцінки регіонального розвитку : навч. посіб. / О. В. Раєвнева, І. В. Аксьонова, Г. І. Свидло ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Раєвневої. – Харків : ФОП Александра К. М., 2016. – 328 с.
14. Экономика. Базовый курс. Учебное пособие для неэкономических специальностей / под ред. В. А. Исаева, А. В. Савинского. – Москва : Издательство РУДН, 2011. – 198 с.

Додаткова

15. Гриффит А., Уолл С. Экономика для бизнеса и менеджмента / А. Гриффит, С. Уолл. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 944 с.
16. Економіка підприємства : навч. посіб. / В. С. Рижиков, В. А. Панков, В. В. Ровенська, Є. О. Підгора; за ред. В. С. Рижикова. – Київ : Видавничий дім "Слово", 2004. – 254 с.
17. Економіка підприємства : навч. посіб. / Б. Г. Шелегеда, А. Я. Берсуцький, Н. В. Касьянова, Л. В. Кравцова та ін. ; за ред. Б. Г. Шелегеди. – Донецьк : ДонУЕП, 2010. – 686 с.
18. Економіка підприємства: компетентність і ефективність розвитку : монографія / В. С. Пономаренко, М. В. Афанасьєв, І. В. Гондарева та ін. ; за заг. ред. д.е.н., проф. В. С. Пономаренка. – Харків : ХНЕУ, 2013. – 187 с.
19. Ефимова Е. Г. Экономика для юристов : учебник / Е. Г. Ефимова. – Москва : Флинта : МПСИ, 2009. – 512 с.
20. Кузнецова С. Банківська система / С. Кузнецова, Т. Болгар, З. Пестовская. – Київ : Центр навчальної літератури, 2017. – 400 с.
21. Пиндайк Р. Микроэкономика / Р. Пиндайк, Д. Рабинфельд ; пер. с англ. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. — 608 с.
22. Податкова політика України : навч. посіб. / П. В. Мельник, З. С. Варналій, Л. Л. Тарангул та ін. ; за ред. П.В. Мельника. – Київ : Знання України, 2010 – 505 с.
23. Сергієнко В. В. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Сергієнко, А. С. Пешкова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 140 с.
24. Шараев Ю. В. Теория экономического роста: учеб. пособ. для вузов / Ю. В. Шараев ; Гос. Ун-т. Высшая школа экономики. – Москва : Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2006. – 254 с.
25. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старка. – Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". – 2011. – 242 с.
26. Ха-Юн Чанґ Економіка. Інструкція з використання / Чанґ Ха-Юн ; пер. з англ. А. Лапін. – Київ : Наш Формат, 2016. – 400 с.
27. Экономика : учебник / под. ред. д-ра экон. наук проф. А. С. Булатова. 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Экономистъ, 2004. – 896 с.

28. Экономика для юристов : учебник для бакалавриата / отв. ред. А. А. Петров. – Москва : Норма; ИНФРА-М, 2019. – 328 с.

Інформаційні ресурси

29. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України SMIDA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smida.gov.ua>.

30. Верховна рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rada.gov.ua/news/zp>.

31. Макроекономічний аналіз [Електронний ресурс] : навч. посіб. / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Мащенко [та ін.] ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Електрон. текстові дан. (1,74 МБ). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 274 с. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19960/1/2017%20-%20%D0%91%D1%80%D1%96%D0%BB%D1%8C%20%D0%9C%20%D0%A1%2C%20%D0%9A%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E%20%D0%9C%2C%20%D0%9C%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C%20%D0%90%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD.pdf>.

32. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua>.

33. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

34. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua>.

35. Український союз промисловців і підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uspp.ua>.

36. World Economic Outlook Database / International Monetary Fund [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx>.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Економіка: макрорівень.....	5
Тема 1. Основи макроекономіки.....	5
Тема 2. Безробіття та інфляція.....	13
Тема 3. Бюджетно-податкова та грошово-кредитна політика.....	18
Тема 4. Відкриті економіки, платіжний баланс, валютний курс.....	22
Змістовий модуль 2. Економіка: мікрорівень.....	27
Тема 5. Підприємство та підприємницька діяльність у системі ринкової економіки.....	27
Тема 6. Ринкове середовище функціонування підприємств.....	32
Тема 7. Ресурсне забезпечення та результати економічної діяльності суб'єктів господарювання.....	39
Тема 8. Управління підприємствами.....	55
Рекомендована література.....	59
Основна.....	59
Додаткова.....	61
Інформаційні ресурси.....	62

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
та самостійної роботи
для студентів спеціальності 081 "Право"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Раєвська** Олена Валентинівна
Аксьонова Ірина Вікторівна
Шликова Вікторія Олександрівна

Відповідальний за видання *О. В. Раєвська*

Редактор *А. С. Ширініна*

Коректор *А. С. Ширініна*

План 2020 р. Поз. № 114 ЕВ. Обсяг 64 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*